

II. Загальні проблеми та напрями реформування господарського процесуального права

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЕКТУ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

О. КЛЕПІКОВА
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Сучасні господарські суди є однією з ланок судової системи. Зважаючи на сьогоденну різнохарактерну дискусію щодо доцільності існування таких судів, зазначимо, що господарські суди мають своє історичне коріння. Згадаємо, наприклад, морські суди, поява яких була зумовлена необхідністю вирішення спорів між учасниками морських перевезень; консульські суди, які були спеціальними судами для купецтва (купецька юрисдикція була поширена в Італії); ярмаркові суди, що існували у Франції завдяки ярмарковій торгівлі. Варто згадати й про перші купецькі корпорації й суди для торгівців у період Київської Русі у XII ст. У 1832 р. відбулося заснування комерційних судів з особливою компетенцією (розглядали торговельні та вексельні справи й справи про неспроможність), які проіснували до 1917 р. Комерційні суди було ліквідовано у 1917 р., почав діяти адміністративний порядок вирішення господарських спорів. Важливим етапом стало створення

у 1922 р. Арбітражної комісії при Вищій Раді Народного господарства і арбітражних комісій при місцевих її органах. Саме на цей досвід сьогодні слід звернути увагу, адже у 1929 р. арбітражні комісії було ліквідовано і розгляд господарських спорів покладено на загальні суди. Однак через 16 днів арбітражну систему було відновлено і відтоді почалася робота над визначенням статусу. У 1931 р. прийнято Положення про Державний арбітраж. У 1974 р. Держарбітраж СРСР був перетворений на союзно-республіканський орган. Відповідно до Конституції СРСР 1977 р. Держарбітраж не належав до судової системи, це був спеціальний орган, що розглядав спори між підприємствами, установами та організаціями. Такий досвід залишився у минулому, однак він є достатнім аргументом вважати, що господарські суди мають існувати, це історично доведено.

За часів незалежності України у 1991 р. система Держарбітражу перетворилася на судовий орган, було прий-

нято Арбітражний процесуальний кодекс України, який згодом отримав назву Господарського процесуального кодексу, а суди — господарських судів.

Сьогодні господарські суди є інструментом, який забезпечує правове функціонування економіки, правову дисципліну в ній, є гарантом правової захищеності для всіх учасників господарських відносин. За своїм статусом вони відносяться до системи органів судової влади; є спеціалізованими судами. Особливе призначення і завдання господарських судів полягає у: захисті прав та законних інтересів учасників господарських відносин; сприянні зміцненню законності у сфері господарських відносин. Вони є судовими органами, що здійснюють правосуддя у межах законодавчо визначеної компетенції і процедури.

Врегульованість нормами права є основною ознакою господарського процесу. Господарський процес — це система процесуальних дій, що послідовно здійснюються у господарському суді під час розгляду конкретної справи. Саме тому, на нашу думку, всі процесуальні дії в господарських судах мають вчинятися виключно на підставі Господарського процесуального кодексу України (далі — ГПК України). Він має врегульовувати усі господарсько-процесуальні відносини. Такої мети можна щонайменше прагнути.

Варіант модернізації ГПК України на сьогодні є оптимальним способом визначитися із категоріями справ, які мають бути підвідомчими господарським судам. Безумовно, найкращий варіант, коли всі категорії справ буде наведено в ГПК України. Однак ми знаємо, наскільки динамічними є господарські відносини: виникають нові види господарської діяльності та суб'єкти господарювання, приймаються нормативні акти. Динамічність, як правило, зумовлює перегляд існуючих нормативних актів, відміну деяких та перспективу прийняття нових. За таких

підстав імовірність визначення усіх категорій господарських справ є лише теоретично можливою на підставі системного наукового аналізу та узагальнення. Тому у ГПК України має бути визначено, що слід розуміти під господарськими справами. На нашу думку, основний акцент необхідно зробити на тому, що господарські справи — це справи, які порушені в господарському суді і спрямовані на вирішення правового конфлікту, що пов'язаний зі здійсненням господарської діяльності.

Відмовляючись у проекті ГПК України від назви «підвідомчість», у ст. 1 зазначається, що Господарський процесуальний кодекс України визначає юрисдикцію та повноваження господарських судів, встановлює порядок судочинства у господарських судах. Далі йдеться про предметну і суб'єктну юрисдикції господарських судів. Зазначимо, що у рішенні Конституційного Суду України від 7 травня 2002 р. № 8-рп/2002 у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частин 2, 3 ст. 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) він констатував, що юрисдикція судів — це повноваження судів вирішувати спори про право та інші правові питання. Таким чином, положення проекту ГПК України про поєднання юрисдикції та повноважень господарських судів і детальної констатації окремих принципів судочинства, про які йдеться у Законі України від 2 червня 2016 р. «Про судоустрій і статус судді», вважаємо такими, що потребують перегляду.

У напрямі доопрацювання проекту ГПК України слід визначитися із формами господарського процесу. Формою господарського процесу є нормативно визначений порядок, відповідно до якого здійснюється правосуддя у господарських судах. Для форми господарського процесу характерна ознака

нормативності, а це означає, що форма господарського процесу повинна бути визначена законом. Відповідно до ст. 4¹ ГПК України вирішення спорів у господарських судах здійснюється у порядку позовного провадження, що є основною формою господарського процесу. Однак теоретичні напрацювання та практичний досвід надають підстави визначати й інші форми господарського процесу, зокрема, справи про неплатоспроможність боржника або визнання його банкрутом, а також водночас говорити про те, що для таких справ Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» встановлено спеціальний порядок розгляду. Таким чином, цей Закон увів норми матеріального і процесуального права і визначає порядок розгляду справ про банкрутство. Мета модернізації ГПК України надає підстави порушити питання про доповнення його положеннями про окрему форму господарського процесу.

Не можна погодитися із запровадженням системи попереднього визначення суми судових витрат, про яку йдеться у ст. 125 проекту ГПК України. Зауважимо, що мають на увазі «першу заяву по суті спору», подання якої не передбачено кодексом, а отже, у цьому випадку можна говорити лише про позовну заяву.

Викликає неузгодженість питання про визначення попередніх судових витрат і витрат, які очікує понести сторона у зв'язку з розглядом справи. Повинно йтися винятково про фактичні судові витрати, а право суду здійснювати кінцеву оцінку таких витрат і їх розподіл цілком вирішує питання про можливе збільшення таких витрат за результатами розгляду справи і врахування цього під час ухвалення рішення судом.

Також слід визначитися із тим, чи розрахунок суми судових витрат додається до позовної заяви у вигляді окре-

мого документа чи наводиться у тексті позовної заяви. Можливий варіант-альтернатива.

Передбачена у проекті ГПК України можливість суду попередньо визначити суму судових витрат може сприйматися тільки разом із доповненням про те, що це можливо лише щодо правильного розрахунку суми судового збору і лише за заявою сторони у справі.

Пропонуємо більш детально розглянути положення проекту ГПК України.

У частині 1 ст. 126 положення мають узгоджуватися з нормами Закону України «Про судовий збір». Так, наприклад, суд не повинен і не може зобов'язувати внесення судового збору на депозитний рахунок суду. Порядок сплати вже визначений у зазначеному Законі. У частині 5 ст. 126 слід також передбачити вирішення питання про можливість забезпечення витрат на професійну правничу допомогу виключно шляхом винесення судом відповідної ухвали.

У частині 3 ст. 171 категорично не можна погодитися із наданням учаснику справи права додавати до письмової заяви чи клопотання проект ухвали, яку він просить постановити суд.

У статті 174 при визначенні характеру похідної позовної вимоги слід зазначити про те, що вона має бути прийнята судом як однорідна тільки за умови її підсудності господарському суду.

У статті 177 йдеться про заяву про усунення недоліків, нібито подану в порядку, передбаченому ст. 175. Натомість в останній відсутні положення щодо статусу такої заяви. Теоретично не можна погодитися із впровадженням такого способу доопрацювання змісту позовної заяви. До того ж вона не може замінювати частину позовної заяви з доопрацьованих положень, а тому для усунення недоліків позивачеві достатньо надати таке право і встановити строк, протягом якого він має його реалізувати. Також наведена редакція суперечить положенням ч. 12

ст. 177, згідно з якою, якщо позивач усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, то суд продовжує розгляд справи, про що постановляє ухвалу не пізніше наступного дня з дня отримання інформації про усунення недоліків.

Окрему увагу слід звернути на зміст ч. 5 ст. 186. У цій нормі йдеться про те, що суд має з'ясувати думку сторін щодо дати призначення судового засідання для розгляду справи по суті. Запропонована редакція не може бути прийнята з огляду на те, що суд повинен бути пов'язаний не думкою сторін, а встановленими строками для розгляду справи.

Не можна погодитися з «новою» компетенцією судді — врегулювання спору за участю судді згідно з главою 4 проекту ГПК України. З одного боку, тут вбачається консультативно-правова, дорадча, роз'яснювальна робота зі сторонами спору, а з другого — розробка варіантів узгодження спірних питань між сторонами й ухвалення відповідного рішення. Однак у будь-якому разі це не збігається з основною роллю суду як органу, що здійснює правосуддя. Суд вирішує спори, і роль щодо врегулювання потребує щонайменше уточнення і доопрацювання. Із завданнями щодо врегулювання правового конфлікту (як альтернативи існуючому на сьогодні інституту досудового врегулювання господарських спорів) на сьогодні можуть справлятися адвокати, юристи, медіатори.

Необхідно звернути увагу на норму ст. 192, згідно з якою позивач може відмовитися від позову, а відповідач — визнати позов, однак вони повинні подати заяву по суті справи або окрему

письмову заяву. За умов фіксації процесу й офіційного оприлюднення ходу процесу, подання таких заяв не може розглядатись як обов'язкова дія, тому вимагатиме альтернативи. Такою може бути усна заява в судовому засіданні.

Потребує переосмислення запропонована редакція ст. 222. По-перше, щодо назви статті, оскільки рішення ухвалюється судом тільки стосовно позовних вимог, а отже, про судові витрати може стати резонансом. По-друге, загальноприйнято вважати, що з ухваленням рішення по суті позовних вимог завершується розгляд справи, а тому можливість після цього вирішувати окремо питання про судові витрати і ще призначати судові засідання, не узгоджується із практикою господарського судочинства.

Помилковою, на нашу думку, є узагальнююча назва глави 9 проекту ГПК України «Судове рішення» для різних за своєю природою судових актів (рішення, ухвали, постанови, судові накази, про які йдеться у ст. 222). Рішення є окремим видом судових актів.

Формат цієї статті не надає можливості висловити всі зауваження та побажання до проекту ГПК України. До того ж останнім часом в юридичній літературі це питання достатньо обговорюють і науковці, і практики. Критика, наукові думки, практичні поради — все це заслуговує на увагу і залишає питання вдосконалення проекту ГПК України актуальним. Завдяки таким зусиллям процес модернізації обов'язково отримає позитивний результат — новий сучасний Господарський процесуальний кодекс України.

Клепікова О. Удосконалення проекту Господарського процесуального кодексу України

Анотація. У статті визначається роль господарських судів з огляду на історичні передумови виникнення та економічні реформи в Україні. Автор доводить, що проект Господарського процесуального кодексу України потребує доопрацювання і наводить власні пропозиції з окремих питань.

Ключові слова: господарський суд, господарське судочинство, господарське процесуальне законодавство, Господарський процесуальний кодекс України.

Клепикова О. Совершенствование проекта Хозяйственного процессуального кодекса Украины

Аннотация. В статье определяется роль хозяйственных судов учитывая исторические предпосылки возникновения и экономические реформы в Украине. Автор полагает, что проект Хозяйственного процессуального кодекса Украины нуждается в доработке и предлагает собственные предложения по отдельным вопросам.

Ключевые слова: хозяйственный суд, хозяйственное судопроизводство, хозяйственное процессуальное законодательство, Хозяйственный процессуальный кодекс Украины.

Klepikova O. Improvement of the Project of Economic Procedural Code of Ukraine

Annotation. The article defines the role of economic courts in view of the historical background of the emergence and economic reforms in Ukraine. The author argues that the Project of Economic Procedural Code needs to be finalized and presents its own proposals on specific issues.

Key words: economic court, economic legal process, economic procedural law, economic procedural code.